

İslâm Tarih, Sanat ve Kùltür Araştırma Merkezi (IRCICA)

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
ULUSLARARASI ÜÇÜNCÜ SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Bükreř, Romanya / 1-5 Kasım 2006

İstanbul 2011

ŞERİ'YYE SİCİLLERİ IŞIĞINDA 17. YÜZYILDA ARNAVUTLUK / ELBASAN'DA SOSYAL, KÜLTÜREL VE İKTİSADİ YAPI

Mehmet Aykaç¹

GİRİŞ

Şer'iyye sicilleri Osmanlı döneminin sosyal zeminini tanıma açısından çok önemli tarihi değere sahip vesikalardır. Dönemin idari organı olan kadılık müessesinin kayıtları olarak isimlendirebileceğimiz bu vesikalar muhtemelen kadıların kayda değer gördükleri olayların sicil defterlerine işlenmesi sonucu hayatın akışını yansıtan ve toplumsal sorunlara işaret eden ve bugünün araştırmacıları için de son derece bakir bir alanı bizlere gösteren hazineler konumundadır. Kadıların hem yargı, hem de yönetim işlerini üstlendiği bu dönemde Elbasan kadınları da diğer bölgelerde olduğu gibi merkezi yönetim tarafından atanmaktadır. Kadılar merkezi yönetim tarafından gönderilen emirler, fermanlar ve benzeri konulardaki merkez-taşra ilişkisinin göstergesi olarak nitelendirebileceğimiz konulardaki talimatları ve kadılık makamı olarak bizzat aldığı kararları ve idari ve yargı organı olarak kendisine ulaşan talep ve şikâyetleri kaydetmekte, değerlendirmekte ve sonuca bağlamaktadırlar.

Arnavutluk, Balkanlardaki köprübaşı konumuyla 3000 yıla yaklaşan tarihi boyunca büyük devletlerin; Roma, Bizans, Bulgar ve Venedik ordularının işgalinde kaldıktan sonra 1394-1417 yıllarında Osmanlı idaresine geçmeye başlamış ve 1417 de Arnavut sancağı olarak Osmanlı Devleti idaresine katılmıştır. Arnavutluk'ta 1432'den sonra Osmanlı idaresine karşı çeşitli isyanlar çıkmıştır. Bu isyanlar ve bazı dış müdahaleler dolayısıyla Arnavutluk'un bir kısmı Osmanlı'nın elinden çıkmıştır. Osmanlı, 1463 yılındaki Venedik savaşlarından sonra Arnavutluk'un elden çıkan bölgelerini tekrar geri almıştır. Elbasan şehri, Osmanlılara karşı isyan eden İskender Bey'in faaliyetlerini kontrol etmek ve ülkenin kuzeyi-

---

¹ Tirana Büyükelçiliği Sosyal İşler Koordinatörü.

ne giden yolların emniyetini sağlamak için, 1466'da Fatih Sultan Mehmed tarafından bir kale şehri olarak kurulmuştur. Elbasan bir sancak merkezi oluşunun yanı sıra Osmanlılar tarafından Arnavutluk'ta kurulan şehir ve kasabaların en önemlilerinden biri olmuştur.²

Bugünkü Arnavutluk'ta Elbasan olarak yazılan ve okunan bu şehrin adı şer'iyye sicillerinde İlbasan olarak yazılmakta ve idari statüsü; "Manastır Vilayeti-i Celîlesi dâhilinde, Dibra Sancağı'na mülhak İlbasan Kasabası" şeklinde belirtilmektedir.³ Bu tebliğde bugünkü yazılım ve okunuş şekli olan "Elbasan" kullanılacaktır. Evliya Çelebi'ye göre XVII. yüzyılda Elbasan Kalesi içinde 460 kadar ev, taşra ve varoş kesiminde ise bağlık ve bahçelik 1150 kadar ev, on sekizi Müslümanlara, onu Hıristiyanlara ait yirmi sekiz mahalle, kırk altı cami, 900 dükkân, üç imaret ve üç hamam bulunmaktadır.⁴ Osmanlı merkez yönetimine merbut bu önemli yerleşim merkezinin sosyal, kültürel ve iktisadi yapısını ortaya koyan; yoğun olarak Hicri 1013-1014 (M. 1605-1606) yıllarına ve bir kısım da sonraki yıllara ait Arnavutluk Devlet Arşivleri (ADA) 129 Fon numarada kayıtlı şer'iyye sicillerinden çıkarılan sonuçlar aşağıdadır.

Elbasan'da Sosyal Yapı

Miladi on yedinci yüzyıl Elbasan'ında toplumsal yapının sınıf farkı özellikleri de taşıyan katmanlara sahip olduğu söylenebilir. Her şeyden önce sicillerden öğrendiğimiz kadarıyla kölelik sistemi varlığını korumaktadır. Özellikle Hint kökenli kölelerin ev ve iş hayatında çeşitli hizmetlerde kullanıldığı tahmin edilebilir. Kölelerin çalıştırılması ve azad edilmesi kavramlarının sicillerde kullanıldığı görülmektedir.⁵ Kölelerin olduğu bir toplumda onlara sahip olan ve onlara çalışma hayatında istihdam sağlayan farklı ve yüksek ekonomik imkanlara bir sosyal grubun varlığı anlaşılabilir. Bu sosyal grubun hayatın akışındaki ayrıcalığının her alanda görüldüğünü söyleyebiliriz. Öyle ki bu farklılık, bu grubun kendi içinde bile farklılaşmalara neden olmuştur.

² Machiel Kiel, "İlbasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, XXII, 79-81.

³ Arnavutluk Devlet Arşivleri Fon: 129; Dosya: 71, 1235/1819 tarihli evrak.

⁴ Machiel Kiel, "İlbasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, XXII, 79-81.

⁵ Budur ki, Seferzâde Ahmed Çelebi mahfel-i kazada A'mâ Hacı Ahmed'in abd-i memlûkû olan Kâbil isimli Hindiyî'l-asıl mahzarında ikrar ve itiraf edip mezburu kadimden i'tak etmiş idi, hâlâ i'tak edip itknâmesi vermeğe beni tevkil ettiği ecilden i'tak eyledim, itknâmesi verilsin dedikte bade't-tasdik sihat-i i'taka hükmolunup kayd-ı sicil olundu. 1013 H. Şuhûdü'l-hâl: ... ADA 129; 6/139.

Nitekim Elbasan'da, evlilik sözleşmesinde yani nikâh akdinde belirtilen mehir miktarları 101 akçeden başlamakta özellikle ağa, paşa ve ilim erbabının oğullarının ve kızlarının mehri 41.000 akçe'ye ve hatta 61.000 akçeye kadar çıkmaktadır. Örnek olarak şer'iyye sicilinde geçtiğine göre Karaveli Mahallesinden Kanber Ağa'nın oğlu Süleyman ile Ebû Bekir Çelebi Mahallesinden Mehmed Ağa'nın kızı Mahmude'nin nikâhında 61.000 akçe mehir-i müeccel tesmiye olunmuştur.⁶ Bahçeli bir ev yaklaşık on beş bin akçe değerinde olduğu düşünülürse bahsedilen mehirin yüksekliği ortaya çıkar.

Mevcut bu yapının Osmanlı öncesi bir dönemden devşirildiğini anlamak güç olmasa gerektir. Zira birçok sosyal problemlerle yönetimi devralınan bölgenin idaresinde devamlılık sağlayabilmek için bazı konjonktürel yapıların da muhafaza edildiğini söylemek mümkündür. Fetih sonrası bölgenin siyasi ve sosyal yapısını derinden değiştirecek ve etkileyecek politikaları tercih etmediğini bildiğimiz Osmanlı'nın bu çerçevede uyguladığı bir iskan politikası vardı. Elbasan kale şehrinde de geleneksel iskân politikasının dışında bir uygulamanın olmadığını söylemek mümkündür. Köle ve aristokrat sınıfın var olduğu Elbasan toplumunda hayatın idamesinde en önemli rolü üstlenen ve yaşamsal ürünlerin piyasaya sürülmesinde görev alan zanaat erbabı bir orta sınıfın da varlığını görüyoruz. Orta sınıf yani halk diyebileceğimiz tabakada özellikle gıda, giyim ve zanaat sahalarında çalışan ve hayatını idame ettiren bir kesim mevcuttur.

Elbasan'da sosyal hayatın doğal akışını bozacak veya tehdit edecek davranışları engellemek için halkın bu anlamda alet ve edevatla dolaşmaması talep edilmektedir. Buradan Elbasan toplumunda gerginliklerin yaşanmasına neden olan farklı milletlerden insanların bir arada yaşama mecburiyetlerini tahmin edebiliriz. Eşkıyalık yapma eğilimlerinin engellenmesine yönelik bir önlem olarak delici ve kesici aletlerle özellikle meskûn mahallerde dolaşılması yasaklanmıştır.⁷ Bu

⁶ Bkz. ADA Fon: 129; Dosya: 111/ Varak: 134, nr. 568, ayrıca bkz. Dosya 111, varak 110, nr. 462; v.dğr.

⁷ Budur ki, İlbasan Voyvodası olan Mehmed Voyvoda meclis-i şer'i şerife hazır olup takrir-i kelim kılıp: emr-i padişahî varid olmuştur ve nice defa dahi tembih olunmuştur ki, bir kimse şehir içre âlât-ı cerh ve darp ile gezmeye. Hâlâ Kazzaz müsemma Şahin oğlu Mustafa ve Koca b. Bakkal Ali nam kimesneler. pirak? Gezip kavga etmişlerdir. Daveti şer' olunmasını talep ederim dedikte; bir defa mahzar Hüseyin irsal olunup iki defa dahi Mahzar Osman irsal olunup daveti şer' eylediğinde mezbur Koca gelirim deyip cevap edip ve merhum Mustafa ihtifa edip itaat-ı şer' etmediklerin merhum mahzarlar gelip ihbar eylediklerinde salifü'z-zikir Mehmed Voyvoda talebiyle kayd-ı sicil olundu. Evasıt-ı Şevval 1013. Şuhûdü'l-hâl: ...ADA 129; 4/29.

durum Elbasan toplumunun sınıflar arası ilişkileri ve aynı tabaka insanları arasındaki ilişkiler hakkında bilgi edinmek bakımından anlamlıdır.

On yedinci yüzyıl Elbasan'ında sosyal yapının unsuru olarak görebileceğimiz bir sınıf da gayri Müslimlerdir. Şer'iyye sicillerinden anlaşıldığı kadarıyla gayri Müslim sınıfta Rumlar ve Ermenilerin oluşturduğu Hıristiyanların ve Yahudilerin varlığı görülmektedir. Bu sınıftaki kişilerin mahkemelere müracaat edebildikleri, haklarının aranmasında gerekli girişimlerde bulunma noktasında çekincelerinin olmadığı söylenebilir. Özellikle kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Müslüman toplumla rahat ilişkiler kurabilmektedirler.⁸ Hayatın her alanında ticari ve zanaatsal faaliyetlerde etkinliklerini hissettirmektedirler. Özellikle körükçü, demirci ve kuyumcuların gayri müslimler arasında yaygın meslekler olması dikkat çekicidir.⁹ Bu alanlarda hayatı paylaşan farklı dinlerdeki insanların doğal olarak sorunları da olmakta ve kadiya ulaştırılması gereken problemleri yaşadıklarına şahit olunmaktadır.

On yedinci yüzyıl Elbasan'ında sosyal hayatın en önemli öğelerinde biri şüphesiz ki aile ve aile ilişkileridir. Şer'iyye sicillerinde önemli oranda yer alan aile konuları dikkate değer özellikler taşımaktadır. Ailenin iki ana unsurundan biri olan kadın şer'iyye sicillerinde yoğun bir şekilde tema olarak yer almaktadır. Sicillerden öğrendiğimiz kadarıyla Elbasan da yaşayan kadınlar medeni cesaretleri yerinde, hakkını arayabilen ve gerektiğinde kadi karşısına çıkmaktan çekinmeyen bir tavra sahiptir. Bu nedenle erkeklerin geleneksel baskılarına karşı önemli bir direnç gösterdiklerini tahmin etmek zor değildir. Gerekliliğini gördüğü takdirde boşanmak için mahkemeye bizatihi müracaat edilmektedir. Kadının bu direnci ve toplumsal hayatı yönlendirmedeki zımni etkileri nedeni ile olsa gerek şer'iyye sicillerini incelediğimiz Elbasan'da terekenin taksimi ve diğer ailevi konulardaki kayıtlardan edindiğimiz bilgilere göre çok eşlilik durumu nadir görülmektedir.¹⁰ Kadının sosyal statüsündeki bu gücün onu bazen kocasına karşı baskı uygulayan hatta döven bir sıfatla anılmasına ve sicillere kaydetmeye değer görülmesine neden olmuştur. Şu örnek, kadının konumu hakkında somut fikir

⁸ Budur ki, nefsi İlbasan'da sakın keferet taifesinden Nikola nam zimmînin nefesine ve hin-i mutâlebede meclis-i şer'i şerife ihzarına körükçü Petre nam zimmî kefil olduğunu bit talep sicil olundu. Sene 1013 H. Şuhûdü'l-hâl: ... ADA 129; 4/39.

Teb'ayı Devlet-i Aliyye'nin Rum milletinden Santo Veledi Gravil'in oğlunun alacak davası .... Rebiulevvel 1320. Şuhûdü'l-hâl: ... ADA 129; 111/149.

⁹ ADA 129; 4/39; 6/149.

¹⁰ Bkz. ADA 129; 111/23.

lere ulaşmamız açısından önemlidir: “Oldur ki, Hankâne Hasan avradımı meclis-i şer’a ihzar ve mahzarında iddia edip; mezbûre beni sakalımdan yapışıp sakalımı yoldu ve dünyanın cefasını eyler ve benden müfârat etmek ister. Şer’ ile men olunmasını talep ederim dedikte, min ba’d mezbûre Hasan merkûm zevci Hasan’a itaat etmez, cefa ederse mahkeme hakkından gelinmek için kayd-ı sicil olundu. Şuhûdü’l-hâl: ...¹¹

Elbasan’da Kültürel Yapı

Elbasan şer’iyye sicillerinden hareketle on yedinci yüzyıl kültürel hayatına dair söylenebilecek şeyler son derece kısıtlıdır. Öğrenebildiğimiz kadarıyla Elbasan’da yaygın bir vakıf geleneği vardır. Vakıf faaliyetlerini desteklemek ve sürekli kılabilmek için gerek idari gerekse dini himaye önemli görülmektedir. Bu anlamda dini ve idari yönden her türlü vakıf faaliyetini kolaylaştırıcı önlemler tercih edilmektedir. Özellikle ihtilaflı vakıf teşebbüslerinde vakfın tesisini mümkün kılan icthatlarla amel edilmektedir. Nitekim şer’iyye sicilindeki bir örnekte şöyle denilmektedir; Karındaşı Süleyman meblağ-ı merkumu vakfiyem üzere alıp kaba eyledikten sonra vâkıf-ı mezbur eimme-i selâs meyanında nukudun vakfı sahih değildir, vakfımdan rucu ederim dedikte, İmâmeyn-i Hümâmeyn kavilleri üzere sıhhat-i vakfa hüküm olunup bit talep kaydolundu. Sene 1014 H. Şuhûdü’l-hâl: ...¹²

Vakıf faaliyetlerinin tezahür noktaları ise özellikle kamu hizmetleri alanında söz konusudur. Geleneksel bilgilerimizin ve alışkanlıklarımızın aksine bu hizmetler yalnızca camii hizmetleri ile sınırlı olmayıp eğitim, yol, su, değirmen gibi halkın hizmetine hitap eden çok çeşitli alanlara inhisar ettirilebilmiştir.¹³ Kültürel hayatın temel öğelerinden biri olarak dinin Elbasan yaşamında etkin bir unsur olduğunu tahmin etmek zor olmasa gerektir. Hukukun da temel kaynaklarından biri olarak din ve dinle ilgili işlerde bir hassasiyetin olduğunu ifade etmeliyiz. Bu anlamda müftü olacak kişilerin seçiminde göz önünde bulundurulacak sıfatlardan biri olarak yabancı dil bilmenin zikredilmesi değerlidir. Anlaşıldığı kadarıyla her müftü en az üç dil bilmekte ve çoğunlukla da bu sayı beşten aşağı olmamaktadır. Arapça ve Farsça her ilim erbabının bildiği meslekî diller konumundadır. Bunun

¹¹ ADA 129; 6/97.

¹² ADA 129; 6/199.

¹³ ADA 129; 111.51.323.

yanında görev bölgesinin dili ve bölge dillerini özellikle Arnavutça, Boşnakça ve Bulgarca bildiği görülmektedir.¹⁴

Dini kurumların yaşatılmasında vakıflardan azami derecede yararlanıldığı görülmektedir. Hemen hemen Elbasan'daki bütün camilerin vakfiyelerinin olması dikkat çekicidir. Bu vakfiyelerin gelirleri gerek din hizmetlerinde gerekse hayır ve eğitim işlerinde kullanılmaktadır.¹⁵ Şer'iyye sicillerinde zikredilen kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Elbasanda yaşayan halktan bazı zevâtın inatçı, geçim konusunda sabırsız olduğunu düşündürecek örneklere rastlamaktayız. Özellikle bu durumun sicillerde açıkça zikredilmesi düşündürücüdür.¹⁶ Elbasan'da sosyal hayatın sorumluluklar muvacehesinde yürütüldüğüne dair kuvvetli örnekler vardır. Evi soyulan bir kişinin zararını fail bulunamadığında¹⁷ mahkeme kararıyla tüm mahalle sakinleri tazmin etmektedir. Öldürülen bir kişinin kan bedeli de aynı şekilde mahalle sakinleri tarafından tazmin edilmektedir.¹⁸

Elbasan'da İktisadi Yapı

Şer'iyye sicillerinde ekonomik ve iktisadi hayatla ilgili bilgiler de bulmak mümkündür. Hatta bu kayıtlarda ekonomik hayatla ilgili bilgilerin hayli yoğun olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle fiyatlandırma bilgilerinin çokça zikredildiğini görmekteyiz. Bunun temelinde ise Osmanlı kadısının görev ve yetkileri arasında yer alan narh koyma yetkisidir. 17. asır kadı sicillerine göre bir şehre gelen kadı hem orada yargıçtır, hem de belediye reisidir ve belediye reisi olarak yaptırdığı en önemli işlerden birisi de çok alınıp satılan *havaic-i zarure* denen malzemeye *narh* koydurmaştır. Kadının lonca temsilcileriyle birlikte fiyat tespit ettiği anla-

¹⁴ ADA 129; 129/10.

¹⁵ ADA 129; 127.

¹⁶ ADA 129; 122; 129/8; 6/35, 70, 143, 152, 176.

¹⁷ ADA 129; 3/34.

¹⁸ Debbağ Nasuh Felukuh Köyü sınırında kardeşi Kasım b. Mehmed'in mecruh ve maktul olarak bulunması sebebiyle dem ve diyetini köy ahalisinden talep eder... Köylüler bunu inkâr eder... Müddeî Nasuh 987 Şa'ban tarihli Abdüllatif Naib imzasıyla mezbur Kâsım'ın katlolunduğundaki keşif tezkeresini ibraz eder, bakılır; 26 sene geçmiştir. Niçin bu ana kadar dava etmedin? Sual olunur: zararlarından hafv edip dava etmedim, gayri özürüm yoktur deyice; bilâ özr-i şer'i on beş yıl murur etmiş davanın istimai mesmu olmağın ba'de'l-yevm karye-i mezbure ahalisi hususu meskudü'l-müdüin ruhsat (?) olunmaya diye sicil olundu. Şevval sonu 1013. Şuhûdü'l-hâl: ... ADA 129; 4/30; Gaybet eden Mahmud'u kefilleri olan ehl-i mahalle buldurmak lazım mıdır? Denildik-de; lazımdır denildiği kayd-ı sicil olundu. Şuhûdü'l-hâl: ... ADA 129; 6/94.

şılmaktadır.¹⁹ Bu yolla kamu menfaatlerinin korunması ve halkın mağduriyetini önleme amacı güdülmüştür.

Toplumun ekonomik yapısının serbest koşullarda gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Ancak bu durum tamamen başboş bırakılmış değildir. Gereken zamanlarda müdahale edilmekte olup narh koyma bu müdahalenin uygulaması olarak görülebilir.²⁰ Yine müfettiş olarak kadıların görevlendirilmesi iktisadi yapıyı koruyucu ve denetleyici mekanizmaların varlığını bizlere gösteren örnekler olarak algılanabilir. İktisadi hayatın korunması amacına dönük olarak kefalet sisteminin yaygınlığı dikkat çekicidir. Hemen bütün ticari ilişkilerde kefalet mekanizması fonksiyonel durumda görünmektedir.²¹

Alış veriş hayatında açık artırma usulünün takip edildiğini sicillerden öğrenebilmekteyiz.²² Ticari hayatın doğasında bulunan anlaşmazlıkların çözümünde

¹⁹ Ortaylı İlber, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, İstanbul 2006, s.78,127-134.

²⁰ *Ahval-ı Es'âr Beyanındadır: Fî evâil-i Saferü'l-muzaffer li-sene 1014. ADA129; 1/135:*

Narh-ı ekmek: Beher şinik meblağ 35; Narh-ı şair: Kile meblağ 120 maa faide 132; Narh-ı ..... : Beher dirhem kile 160-170; Narh-ı simit: Beher akçe dirhem 900; Narh-ı harde balık: Meblağ 5; Narh-ı balık Ohri: Beher ûkaye 65; Narh-ı pirinç Filibe: -an yed-i Mustafa Kırçova- Beher şinik 27; Narh-ı arpacık soğanı: Beher ûkaye 10; Narh-ı sazan balığı: Beher ûkaye 6; Narh-ı Ohri'nin sarda balığı: Beher ûkaye 6; Narh-ı pirinç: -an yed-i Kırçova- Beher şinik 27; Narh-ı zeytin: Beher ûkaye 3; Narh-ı zeyt yağı: Beher ûkaye 13.

Fî evasıt-ı Zilkâde 1014 ADA 129; 1/136: Buğdayın kilesi 130 ... Narh-ı peynir taze: -an yed-i Bakkal- Beher dirhem 42. Hariçten bir fert zahiresinden gayri peynir ve yağ ve sair me'kulat bey' etmek olmasalar, cem'an şehrin ittifakı bu minval üzere hucdet olunmuştur. Narh-ı peynir tulum: Beher ûkaye 6; Narh-ı zeyt yağ: Beher ûkaye 15; Atlas kumaş: 6.000 (altı bin); Donluk kaymeti: 3 online sabun: Beher ûkaye 12; Narh-ı zeytin: -an yed-i Bakkal Hüseyin- Beher ûkaye 4; Narh-ı simit: Beher akçe dirhem 20 (Yusuf b. Mehmed) ; Narh-ı milh (tuz): Beher ûkaye 200; Narh-ı şogar (şeker): Beher kile 150; Narh-ı zeytu: Beher ûkaye 3; Buğday kilesi 280 (9 Muharrem 1014).

²¹ .....Debbağ İbrahim Hasan Aydın nam kimesne mahzarında dedi ki, bir yahudiye bin akçelik sahtiyan verdim. Mezbur Hasan Aydın malıma kefil olmuştur, bir yıldan mütecevizdir. Sual olunup hakkım alı verilmesini talep ederim dedikte, gibbüssual ikrar ile cevap verince edasına hükümlümdüğe; Yahudi deryaya gitmiştir memat haberi geldikte ol zaman eda eylemeğe kefil olmuşum. Mademki anın hayatı veya mematı haberi gelmeye eda eylemezem deyü inat ve muhalefet... Şer'i şerife kâbil olmayıp adem-i itaati kayd-ı sicil olundu. Zilkade 1013. Şuhûdü'l-hâl: ... ADA 129; 6/16; Gaybet eden Mahmud'u kefilleri olan ehl-i mahalle buldurmak lazım mıdır? Denildikde; lazımdır denildiği kayd-ı sicil olundu. Şuhûdü'l-hâl: ... ADA 129; 6/94; Murad nam Ermeni, Yakup nam Ermeni ile meclise gelip; bundan önce Yakup'un nefsine kefil olmuşum, halen âhar diyara nakletmek isterim, mezburu meclis-i şer'a getirdim, kefaletinden ihraç olunmayı talep ederim dedikte, mezburu kefaletinden ihraç eylediği kayd-ı sicil oludu. Şevval 1013. Şuhûdü'l-hâl: ... ADA 129; 6/114.

²² ADA 129; 6/70.

bedeli sulh mekanizması da bir başka çözüm yolu olarak görülmektedir.²³ Seriyeye sicillerine göre Elbasan'da iktisadi hayatın düzenlenmesinde önemli bir yol olarak paranın değerine müdahale ettiklerini de görmekteyiz.²⁴ Pazarlarda satılacak malların belirlenmesi ve kimlerin bu işleri yapabileceğine dair düzenlemeler de sicillerden öğrenilmektedir. Böylece arz ve talep dengesinin sağlıklı oluşmasını temin etme gözetilmektedir.²⁵

Sonuç

Arnavutluk'taki şer'iyye sicilleri, medeniyetlerin doğudan Avrupa'ya doğru takip ettiği yolun aydınlanması için başlıca kaynaklardır. Siciller, Osmanlı idaresinin yerel seviyede sahip olduğu kayıtları veya sözün tam manasıyla arşivleridir. Aynı zamanda onlar Balkanlar'da ve Osmanlı Devleti'nin Rumeli olarak tanımladığı Avrupa bölgelerinin İslâm medeniyetinin değerlerini kazanma sürecine şahitlik eden tarihî, hukukî ve idarî zenginliktir. Bu sicilde kaydedilmiş şahitlikler etnik farkların yanında demografik-dinî, demografik-bölgesel ve demografik-kültürel açıdan da büyük farklar gösteren halkların nasıl aynı çatı altında yaşadıklarını araştırmak için bilim adamlarına çok faydalıdır. Hıristiyan toplulukların hakları ve kanunun onlara sağladığı koruma ile alakalı devletin merkezinden gelen ve şer'iyye sicillâtında kopyalanmış idarî emirler özel bir ehemmiyete sahiptirler.²⁶

²³ ADA 129; 6/70, 126.

²⁴ Mefhar-i kudat ve'l-hukkam, maâdinü'l-fezail ve'l-kelam.....muhalefet edenleri gereği gibi te'dip eylesiniz. Ve hîn-i cem'de altını 118 ve kamil kuruşu 78 akçeye ve Arslânî kuruşu 68' er akçeye aldurup ziyadeye, noksana aldurmayasız. Ve biz-zarure akçe almak lazım olursa dokuz buçuğu bir dirhem gelir, halis akçe aldırıp zinhar mi'yar ve nâkusü'l-vezn akçe aldurmayasız. Şöyle bilesiz alâmet-i şerife i'timat kılasız. Tahriran 26 Şevvalü'l-mükerrem 1013. ADA 129; 1/131.

²⁵ Medine-i İlbasan a'yan eşraf ve sair Müslümanları -bâserehüm- meclis-i şer'i şerife ve mahfel-i din'de hazır olup mahalle-i mezburenin bâcdârlarından Hasan ve Yusuf nam kimesneler muvacehelerinde takrir-i meram kılıp dediler ki, bundan akdem vilayetimizde meta' getirmeyen kimesneler kasaba-i mezburede zeytun ve zeytun yağı ve sair me'kulat bey' olunmak için ve bey' edenlerin haklarından gelüp iştirâ edenlerin meta'ları kerfet? Olmak için canib-i şer'den ahali-yi memleket talepleriyle tembih ve tescil olunmuş iken yine mezburun meta getirmeyen kimesnelere zeytun ve zeyt yağı iştirâ etmelerine izin verip şer'i şerife ve cemi Müslümanlara muhalefet etmişlerdir. Haklarından gelinmesini talep ederiz dediklerinde, merkumanın ber mucib-i şer'i şerif haklarından gelmek için iş bu huruf tahrir olundu. Mirliya Hazretlerinin kâimmakam talebiyle kayd-ı sicil olundu. Şuhûdü'l-hâl: ... ADA 129; 2/5.

Oldur ki, nefsi İlbasan'da evlerinde tuzu olanların barkirleri ile tuz getirenlerin Mehmed Bey Hanından birer ...Nalband Ca'fer'in dükkanına gelince yolcuların içinde ve kale kapısına varınca getirip satalar. Bunlardan hariç her kim tuz satarsa bin akçe cerimesini ve beş yüz değnek vurulması diye kayd olundu. ... 1014 H. Şuhûdü'l-hâl: ... ADA 129; 7/32.

²⁶ Prof. Dr. Şa'ban Sinani, "II. Siciller", *Fermanlar (TİKA)*, Tirana 2005, s. 32-35.

On yedinci yüzyılda Elbasan'da hayatının her sahasında bir canlılık görülmektedir. Sadece iki yıla (1013-1014 / 1605-1606) ait olup günümüze ulaşabilen yirmiden fazla dosya ve binlerce sayfa mahkeme/kadı sicilinin varlığı bizi bu sonuca götürmektedir. Ayrıca nikâh kayıtlarına baktığımızda, özellikle sonbahar/güz aylarından Ekim ve Kasım'da her güne en az iki evlenme kaydının düşülmesi sosyal hayatın canlılığına açık bir delildir. Alış-veriş, borç, vekâlet ve kefalet konularında oldukça yoğun şer'iyeye sicilinin varlığı da iktisadi hayatın canlılığına işaret etmektedir. Hayat akışının hızlı olduğuna inandığımız on yedinci yüzyıl Elbasan'ında bir kısım yol kazalarına rastlanması da insanın tabii yapısının ve hayatın tabii akışının gereği olmaktadır. Bu nedenle Elbasan şer'iyeye sicillerinde ferdî, ailevî ve ictimâî huzursuzluklara ve şikâyet kayıtlarına da rastlamaktayız. Bütün bunların yanında toplumda genel huzurun, barışın, güvenliğin varlığı, hayır hizmetlerinin yoğunluğu dikkatimizi çekmektedir. Netice olarak, 17. asırda Osmanlı'nın Manastır Vilayeti-i Celîlesi dâhilinde, Dibra Sancağı'na mülhak İlbasan Kasabası'nın sosyal, kültürel ve iktisadî yapısını sağlıklı bir biçimde oluşturan ve akışını sağlayan âdil bir yönetimin varlığı dile getirilmelidir.